ئێران: لە ڕاپەڕینێك زیاتر!..
عدنان كريم

هێزە ئیسلامییەكانی ئێران بەڕابەریی ئایەتوڵڵا خومەینی لەخۆوە نەیانتوانی بەئاسانی سواری شەپۆلی شۆڕشی ساڵی ١٩٥٧ ی ئێران ببن. نەفرەتی گشتیی خەڵك لە ڕژیمی شای ئەو سەردەم، پایگای تاڕادەیەك بەهێزی ئایەتوڵڵاكانی ئەوكاتە لە كۆمەڵگای ئێران، ڕەخنەنەكردنی ئەو ڕەوتە دینییە لەلایەن هێزە دیموكرات و چەپەكانەوە لە دوو ساڵی ڕاپەڕینی گەلانی ئێران ٧٧-٧٩ و ستراتیجیەتی هەموو پێكەوە و دەس لەناو دەست بە ڕووخاندنی شا وزۆر هۆكاری تری هاوچەشن توانیان ژینگەیەكی سیاسیی گونجاو بەرهەم بهێنن كە لەئاكامدا لە مناڵدانی شۆڕشی ئەو كاتەوە، كۆماری ئیسلامیی ئێران لەدایك بوو. هەربۆیە لە ڕیفراندۆمی ساڵی ١٩٨٠ دا 98% ی بەشداربووانی ڕیفراندۆمەكە كە بۆ هەڵبژاردنی جۆری سیستمی سیاسی ڕێكخرا، دەنگیان دا بە بژاردەی كۆماری ئیسلامی.

ڕاپەڕینی سەراسەریی ئێستای گەلانی، بەمانایەك لە ماناكان، لەناوەڕۆكی خۆیدا بۆ ڕاستكردنەوەیەكی درەنگ وەختی ئەو هەڵە مێژووییەیە. خومەینی بەهاوكاریی هێزەكانی وەكوو بەرەی میللی و نەهزەتی ئازادی و تەیفێك كەسایەتیی نیمچە لیبرالی وەكوو كەریم سنجابی و حەسەنی بەنی سەدرو مەهدی بازرگان و سادقی قوتب زادە، كە سەرانی ڕەوتی نیشتیمانی – لیبرالی ئەو سەردەم بوون، توانی پایەكانی نیزامێكی فاشیی دینی لە ئێراندا دابمەزرێنێ. بەڵام ئەوە هەڵەیەكی مێژوویی گەورەیە گەر پێمان وابێ تەنها دیماگۆجیەتی ئایەتوڵڵاكان و دەستگرۆیی لیبرالەكان و دەستەپاچەیی و گومڕایی چەپەكان و دەستسووككردنی ڕۆژئاوا بوو كە بواری گونجاویان ڕەخساند بۆ ئەو وەرچەرخانە مێژووییە و تێپەڕاندنی ئەو تراجیدیە سیاسیە تاڵە كە ئاكامەكەی دامەزراندنی (جمهوریی ئیسلامیی ئێران) ی لێكەوتەوە وەكوو نیزامێكی سیاسی كە لەسەر بناغەی دەستووریی (ویلایەتی فەقیه) و هەژموونیی ئایەتوڵڵاكانی ئەو وڵاتە و جێبەجێكردنی حوكمی شەریعەتی ئیسلامی ڕاوەستاوە.

كاریگەرییە قووڵەكانی ٤٣ ساڵ دەسەڵاتی ئەم (جمهوری)ە نەك تەنها گێڕانەوەی ئێران بوو وەكوو وڵاتێكی خاوەن ڕابوردووی شارستانی و پایگایەكی ڕۆشنبیری بۆ دواوە، بەڵكوو پریشكی ئەم (غەفڵەتە مێژوویی) یەی بەسەر گەلانی ئێراندا تێپەڕی هەر زوو سنوورەكانی ئەو وڵاتەی بەزاند و ئاخوندەكانی جمهوری ئیسلامی زۆربەی وڵاتانی

ناوچەکە و قەیرانە سیاسی و ئابوورییەکانی ناوچەکەیان کرد بە شانەی ناردنە دەرەوەی ئەو (فاشیزمە ئیسلامی) یەی کە هەموو توانا ئابووری و جیۆپۆلیتیکی و شارستانی و بەها مێژووییەکانی ئێرانی لەو کارزارە دا خستەگەڕ و زۆریش سەرکەوتوو بوو تیایدا.

پێئەچێ ٤٣ ساڵ لە حوکمڕانیی ئیسلامییەکان لە ئێراندا نەیانتوانیبێ میزاج و عەقڵیەت و فەرهەنگی ژیاندۆستی و ئازادیخوازی و پێشکەوتنپەروەری و ئاواتی دەسگەیشتن بە جیهانێکی شکۆفا و سەردەمیانە لەناو خەڵکی ئێراندا بچەپێنن وخەفەی بکەن. کوشتن و زیندان، سەپاندنی زۆرەملێی جیاوازیی جێندەری و حوکمی شەریعەت، دەسەڵاتی دەیان دامودەزگای سەرکوت و خەفەقان و …. تاد، شکستیان هێنا لە وەرچەرخاندنی ئاراستەی خواست و ڕەوڕەوەی شارستانی و فەرهەنگیی گەلانی ئێران. ڕاستە لەسەرەوە و بەڕواڵەت دەسەڵاتێکی ئیسلامیی خاوەن ئەجیندای سەدەکانی ناوەڕاست لەو ٤٣ ساڵەدا لەسەرکار بووە بەڵام لەولاشەوە تەفاعولاتی شۆڕشگێڕانە و ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازیی ملیۆنەها مرۆڤی ئێرانی لەناو ئەو مەنجەڵەی ئیستیبداد و ستەمە هەمەلایەنەیەدا لە کوڵان و تەفاعول و ئامادەسازییەکی بێوێنەدا بووە وبە ڕۆژێك گەڕاوە کە تای تەرازوو بە قازانجی ئەوان بگۆڕێت.

خەڵکی شۆڕشگێڕی ئێران لەم ڕاپەڕینەدا دژایەتیی خۆیان لەگەڵ جەوهەریترین بونیادەکانی ئەم ڕژیمە ئاینییە فاشیەدا ڕاگەیاندووە. ئەوان نەخوازیاری ئیسلاحی ڕژیمی ئێستان نە لایەنگری ئەم باڵ و ئەو باڵی دەسەڵات. ئەوە جیاوازیی چینایەتیی سەرەکیی ئەم ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕانەیەی ئێستایە لەگەڵ بزووتنەوەکانی سەوزەکان یا بزووتنەوەی داخوازیی خەڵکی لەسالی ٢٠١٩دا. بەومانایە بە جیاواز لە هەموو قۆناغەکانی پێشووتر، ئەم ڕاپەڕینە بەرهەمی گەشەی کەڵەکەبووی خودجۆشی هۆشیاریی فەرهەنگی و سیاسیی زۆربەی کۆمەڵگای ئێران و بەتایبەتی ئیلیتی لاوانی وڵاتە بە تایبەتیش بەو ڕۆڵە مێژوویی و دەگمەنەی کە ژنانی ئێران ئەیگێڕن.

جۆر و ناوەڕۆکی ئەو خودئاگاهییە سنووری نەتەوە و ئاین و مەزهەبەکان و ناوچە جوگرافییەکانی وڵاتەکە تێئەپەڕێنێت.هەر بە نموونە کوردی ئێرانی خواستەکانی لە بواری ستەمی نەتەوەیی و دژایەتیی شۆفینیزمدا ناخاتە بەرانبەر هیچ پێکهاتە و گەلێکی تری ئێران بەڵکوو سەراغی ئەو ئامانجانەی لەڕێگەی ڕووخاندنی ڕژیمی ئێستا و خەباتی هاوبەش ویەکگرتووی خۆی لەگەڵ گەلانی تری ئێراندا ئەکات بە بەدیهێنانی ئازادی و دیموکراسی و فرەیی و یەکسانی لەهەموو ئێراندا.

سروشتی خودجۆشی بزووتنەوەی گەورەی جەماوەریی ئێستای ئێران بەو

مانایە نیە کە ڕەوت و باوەڕی فکری و سیاسی و مەیل و ئاراستەی کۆمەڵایەتی و چینایەتی تیایدا نیە بەڵکوو بوونی ئەو ئاراستە و بیروباوەڕانە دیاردەیەکی زیندوو و پۆزەتیف و بەدیهیە. خودجۆشی و سروشتی بوونی ئەم بزووتنەوە سەرتاسەریە بەو مانایەیە کە دروستکراوی هیچ هێز و حیزب و ڕێکخراوەکی ناوخۆ یا ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی دەرەوە نیە بە چەپ و ناوەڕاست و سەنتەرەوە. دروشم و بانگەواز و سیمای سیاسی و فکریی ئەم بزووتنەوە شۆڕشگێڕە ئەسیلە لە کتێبەکان و بەرنامەی حیزبەکان و وەڵامدانەوە بە داواکاریی هێزە سیاسیە تەقلیدیەکانەوە دەرنەکێشراوە بەڵکوو ڕەنگدانەوەی خودهۆشیاریی خەڵك بەگشتی و چالاکوانانی ناو شار و وڵاتەکە و تەفاعولی زیندووی ئەوان و تاقیکردنەوەی ساڵەهای ساڵ خەبات و بەرەنگاریی ئەوانە لە ناوەوە. هیچ یەك لە شێوازەکانی خەبات و داخوازی و تەکتیکەکان و هونەری خەباتگێڕی لەجەرگەی ئەم بزووتنەوەیەدا لە دونیای کتیب و بەرنامەکانەوە سەری دەرنەهێناوە و بگرە ئەساڵ□ تەکەی لەوەوەیە کە ڕەنگدانەوە و بەرهەمی دەستوپەنجە نەرمکردنی ڕابەرانی فیعلیی ناودەی ڕاپەڕینەکەیە بە سابیقەی سیاسی و عەمەلیانەوە. ئەو قسەیە بەومانایە نیە کە بەرنامە و هۆشیاری و فکر و تیۆری کەم بایەخە یاخود لای ئەو چالاکوانانە جێگەیەکی نیە بەڵکوو بەو مانایەیە کە گشت ئەو پێویستیانە بە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆ بە ئیمکانات و تواناییەکانی خودی بزووتنەوە شۆڕشگێڕەکەوە گرێدراوە و ڕاستی و دروستی هەریەکەیان بە پێوانەی پێویستیەکانی ئەو بزووتنەوەیە پێوانە ئەکرێت.

جگە لەوانەش گرێ و پرسیاری وەکوو ڕابەری و ڕێکخستن وەهەروەها چاوەڕوانی و سەراغکردنی ئەو جۆرە مەسەلانە بە عەینەکی میتۆدی سواوی کلاسیکی و ئایدیۆلۆجی ڕەنگبڕ تووشی جۆرێك لەگومڕاییمان بکات. بزووتنەوەیەك بەو تایبەتمەندیانەوە، خۆی بەستەری دەرکەوتن و خەمڵاندن و بەهێزبوون و دەرکەوتنی چەندین شێوازە لە ڕێکخستی سروشتیی وا کە لە تەفاعولاتی ئەم کردە شۆڕشگێڕە گەورە و کەم وێنەیەوە سەردەردەنێت کە سەرچاوەی سەرەکی بەڵام نەك تەنهای هۆشیاریەکەی، خودی بەتەی ئەم ڕاپەڕینەی ئەستایە.

لەلایەکی ترەوە کەسەرنجی تەکۆشەرانی شۆڕشگێڕی ئەستای ناوخۆی ئێران چەقبەستووە لەسەر دروشمەکی سەنتراڵ کە بریتیە لە ڕووخانی ڕژیم بەهەموو بونیاد و ڕیشە و دام و دەزگاکانیەوە. ڕاستەر کە ڕووخانی ڕژیمی ئەستا دەرگا ئەخاتە سەرپشت لەسەر ململانێیەکی دوورودرێژ سەبارەت بە کێشە قووڵەکان و مەسەلە ستراتیجیەکانی کۆمەڵگای ئێران، بەڵام ئەو بەستەرە دیموکراتیکەی کە ڕووخانی ڕژیم بەدەستی خودی خەڵك و بەشێوەی شۆڕشگێڕانە فەراهەمی دەنێت، و مانەوە و

درێژەی حوزوری خەڵك لەدوای ڕووخانی خەڵكیش زامن ئەكات و بەوجۆرەش ڕێئەگرێ لە دووبارەبوونەوەی ئەو سیستمە حیزبەكراتییەی كە لەسەر بنەمای نەتەوەیی و ئاینی و مەزهەبی وتایفی لە عێراقی دوای ۲۰۰۳ دا (بۆ نموونە) ، سەریان دەرهێنا.

ڕەوتی تا ئێستای ڕاپەڕینی ئێران پاكژی و خاوێنیی خۆی پاراستووە لە زۆرێك لە خەوش ودەردەكانی بزووتنەوە سیاسیە كلاسیكیە جەماوەریەكانی ناوچەكە بەتایبەتی ئەوانەی ناسراون بەبەهاری عەرەبی. یەكگرتوویی ئەوان، یەك ئامانجیان، گیانی هاوخەباتی و هاوچارەنووسیی هاوبەشیان، یەكسانی و برایەتیەك كە لەناو پێكهاتە ئەسنی و ناوچەییە جۆراوجۆرەكاندا سەری دەرهێناوە، بەتەنگەوەهاتنی یەكتری و هاوپشتیی نێوانیان، بەشداریی فراوان و كەم وێنەی ژنانی هۆشیاری ئێران لە ڕیزی پێشەوەدا، ئازایەتی و جەسووریان لە بەرانبەر ڕژیمی هار و دیكتاتۆری ئیسلامیدا و خۆدوورگرتن لەهەموو جۆرە دەمارگرژی و ناتەباییەكی نەتەوەیی و ناوچەیی، یا پێداگریی بەمانای فكری یا سیاسی، خۆدوورگرتن لە پاڵەوانبازیی ئایدیۆلۆجی و بەرزەفڕیی بەناوەڕۆكی سیاسی و دەیان دیاردەی پرشنگداری تر، ئومێدی سەركەوتن لەم قۆناغی یەكەمەدا، كە شتێك نیە جگە لەڕووخانی ڕژیم، بەهێزتر و ئاسۆدارتر ئەكەن.

گرەوكردن لەسەر سەركەوتنی ئەم ڕاپەڕینە لە ئێراندا لەوەدایە كە چەن پان و بەرینتر ئەبێتەوە لە جوغرافیای هەموو ئێراندا. لەگرەوی ئەوەدایە كە چەند بەشجۆراوجۆرەكانی تری كۆمەڵگای ئێران پێوەی پەیوەست ئەبن و ئەبن بە مایەی هێز و وزەیەكی فراوانتر. سەركەوتن لەئاسۆی قووڵكردنەوەی زیاتری گیانی خەبات و تێكۆشانی هاوبەش و یەكپارچەی گەلانی ئێراندایە. لە ڕێزگرتنی جیاوازیەكان و چەسپاندنی مافی هەموو گەلانی وڵاتەكە و یەكسانیی نێوانیان وبنەبڕكردنی ئاكامەكانی سیاسەتی شۆفینیی ڕژیم و ڕەوتە دژی خەڵكیەكان و جەخستنی شوناسی دەوڵەتی هاوڵاتی و بنیاتنانەوەی پەیوەندیی نێوان هەموو هاوڵاتیانی ئێران و دەسەڵات لەسەر بناغەی ئەرك و ماف وەكوو كۆنتراكتی نێوان دەوڵەت و خەڵكدایە. یەكسانیی جێندەری و مافی تەواوی ژنان بەشێكی دانەبڕاو و پێوەرێكی گرنگیشە بۆ بەرجەستەكردنەوەی ڕەوت و ماناكانی سەركەوتن و ماهیەتی دەسەڵاتی داهاتووش. جێگیركردنی خواستی دادی كۆمەڵایەتی و چاری هەژاری و نادادیی جینایەتی وەكوو نەخشەی ئاڵای ڕاپەڕینی ئێستا، زامنی ئەوەیە هەنگاوێكی باش لەسەركەوتن نزیك ببنەوە. خەڵكی شۆڕشگێڕی ئێران بەم ڕاپەڕینەیان دەنگی خۆیان بەرزكردەوە لەدژی هەر جۆرە سیستمێكی سیاسی كەلەسەر بناغەی نەتەوەیی یا ئاینی دامەزرا بێت.

لەكۆتاییدا نابێ ئەوەش لەیاد ببەینەوە كە هەرچەن دامەزراندنی

کۆماری ئیسلامی لە ئێراندا سەرەتای وەرچەرخانێکی نێگەتیف و کارەساتباربوو لە ئاستی ناوچەکە و جیهاندا و بەتایبەتیش ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوینی تووشی دەیان کێشەی دینی و مەزهەبی و ململانێی تەسك و کۆنەپەرست کرد و ئاراستەی دەیان مەسەلەی وەکوو فەلەستین و بەرگریی لەلوبناندا ئاوەژووکردەوە و ناو□□کیانی لێخن کرد و بەگشتی دەستێوەردانەکان و درێژکردنەوەی کلکی ل□ ناوچەکەدا گەورەترین کارەساتی بەدواداهات، بەهەمان شێوە ڕووخاندنی لەپرۆسەیەکی سالمی شۆڕشگێرانە و لەخوارەوە و بەدەستی خودی خەڵکی شۆڕشگێڕ و هۆشیاری خەڵك، ئەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە گۆڕینی ئاراستەی سیاسەت و خەبات وبەو جۆرەش تیکۆشانی خەڵکی ناوچەکەش بەرەو ڕەوتێکی ئازادیخواز و مەدەنی ئاراستەبکات.
بە ڕووخانی شۆڕشگێڕانەی (جمهوریی ئیسلامی) یەکێك لەکۆڵەکەکانی ئیسلامی سیاسی وەکوو بزووتنەوەیەکی فاشی لە جیهان و ناوچەکەدا هەرەس دێنێت و پایگای ئیسلامی سیاسیش بەگشتی لاوازتر و ناپایەدارتر دەبێت.هەر بۆیە ئەمڕۆ ئێران بەوەرچەرخانێکی گەورەی جارەنووسسازدا تێئەپەڕێ. سروشتی ئەو جووڵانەوە شۆڕشگ□□□□، بووە بە ئەڵقەی مەرکەزیی لە پرۆسەی شۆڕشگێری و خەباتی ئازادیخوازانەی ناوچەکە.
لەم ڕووەوە، تەرخانکردنی هەموو تواناکان بۆ سەرخستنی ئەو بزووتنەوەیە و پاڵپێوەنانی بەرەو ترۆپکی شۆڕشێکی سەرتاسەری کە ئێران لە سەنگەری دەستێوەردانی کۆنەپەرستانە و قەڵای فاشیزمی ئیسلامیەوە بگۆڕێت بۆ چرای شۆڕش و پەناگای مەدەنیەت و ئازادیخوازی لەناوچەکە و جیهاندا، ئەرکی لەپێشەوەی هەموو کەس و بزووتنەوەیەکی ئازادیخواز و شۆڕشگێڕە.

ئۆکتۆبەری ٢٠٢٢

بنەچە و کێشی چوارین، لە ه□ن□راوەی کوردیدا.

توێژینەوەیەکی پەسنی ـ مێژوویی.. ئامادەسازی: عومەر عادل عەبدوڵا

سنووری توێژینەوەکە:
سنووری توێژینەوەکە، لە دەوروبەری چوارینەکان دەخوڵێتەوە لە هۆنراوەی کوردییدا، لە سەرەتادا هەوڵمداوە چەمکی چوارینەکان لە چوارچێوەی ئەدەب و هۆنراوەدا ڕوونبکەینەوە و پاشان دەچینە سەر ناوەڕۆک و ڕووخساری چوارینەکان له ئەدەبیاتی کوردییدا و هەندێ بابەتی تر…

گرفتی توێژینەوەکە:
گرفتەکی ئەوتۆمان نەهاتە پێشەوە کە شایەنی باسکردن بێت. تەنها ئەوە نەبێت، کە بە وەردی مۆبایل نووسیمانەتەوە. کە هەندێک درەنگی خستیین. ئەوەی ڕاستی بێت، قەسەکردن و لەدوان لە بارەی مێژووەوە، خۆی لە خۆیدا گرفتەکە، چونکە پێویستی بە بەڵگاندن و خستنەڕووی هەندێک سەرچاوەی مێژووی ڕاست و دروست هەیە.

ڕێبازی توێژینەوەکە:
ڕێبازی توێژینەوەکە، ڕێبازێکی پەسنی ـ مێژوویییە، کە لە ڕێگەی پەسنکردنی چوارینەکانەوە تەقەلامان داوە بگەین بە ڕاستییەکی مێژووی بۆ ئەم بابەتە و هەندێک بۆچوونی مێژووی کۆبکەینەوە و بیدەین لە بێژەنگی ڕاستی. چونکە لەو سەرچاوانەی کە لە ڕابردوودا باسی لەوە کراوە، هەندێک هەڵە تێگەیشتن و لاربوونەوەیەکی تێدایە.

پێشەکی:
ئەمەی ئێمە خستوومانەتە ڕوو و داوامانەتە بەر تیغی توێژینەوە، بابەتێکی کورت و پوختە. لە ڕاستییدا، ئەمەش پێش ئەوەی توێژینەوە بێت، کۆکردنەوەیەکە بۆ خۆی، چونکە هەستاوین بە کۆکردنەوەی هەموو ئەوە بۆچونانەی لەلایەن چەند نووسەرێکی کورد و ناکوردەوە بۆ چوارین و مێژووی چوارین کراوە. چونکە مێژووی چوارین زۆر لەوە دوو درێژترە هەندێک بۆچوونی لە بارەوە خراوەتە نێو باسەکان. هەروەها بۆ پێی تێگەیشتنی خۆمان، هەوڵمان داوە، تیشک بخەینە سەر چەند هەڵەیەک.

پێناسەی چوارین:

ئەمە، یەکێکە لە کۆنترین ئەو هونەرە شیعریانەی،کە هۆنراوەکانی پێی نووسراوەتەوە.لە ئەدەبی(وێژەیی) عەرەبی و فارسی پێیدەوترێت(رباعی).هەروەها لە پاڵ ئەم ناوەشدا،(دوبیتی)بۆ بەکاردەهێنن.لە ئەدەبیاتی ئینگلیزیشدا بە(quaitran)دەناسرێتەوە.
بەڵام دکتۆر مارف خەزنەدار بەراوردەی نێوان(چوارین و دووبەیت)کردووە بەوەی دەڵێت:((زاراوەی دووبەیت و چوارین لە ئەدەبیاتی کوردی دا هاوسەرن.لەباتی یەکتری بەکارد□ه□نرێن،چونکە لە زۆر ڕووەوە لە یەکتری دەکەن.دووبەیت بەو واتای دوو دێرە شیعرە،...)١بەڵام لە خوارووی پەڕەکەوە،جیاوازییەک دەخاتەڕوو:((بەڵام ئێمە لێرەدا مەبەستمان ئەوەیە دووبەیت بۆ هونەرێکی شیعری تر لە کوردییدا بەکاردەهێنرێ ، ئەم هونەر لە ئەدەبیاتی دیاڵێکتی گۆرانی دا ئاشکرا و دیارە.بە تایبەتی لە شیعری ئاینی یارسان.دووبەیت لەسەر کێشی دە سیلابی و وەستان لە ناوەڕاست دەبێ و هەر چوار دێڕە شیعرەکە لەسەر یەک قافیە دەبێ.شیعری بابە سەرهەنگ دەودانی و پیر شالیار و شا خۆشێن و بابا ناوس و هی تر بەم شێوەیە خۆیان دەنوێنن.))٢وەکو نموونیەیەکەیش،بۆ بۆ ڕوونکردنەوەی دووبەیت لە ئەدەبیاتی یارسانی و زیاتر ڕوونکردنەوەی مەبەستک□ی(د.مارف)ئەم هۆنراوەی سەرهەنگ دەودانی* دادەنێنین:

((ها یاگەم چۆڵەن،ها یاگەم چۆڵەن
وە وێنەی فەرهاد ها یاگەم چۆڵەن
ڵاڵم نەباڵەن پۆستم نە کۆڵەن
هامدەمم کۆفەن،یاران نەهۆڵەن

واتا:ئەوا جێگە و شوێنم بۆتە چۆڵی و بە وێنەی کەوتومەتە دەشت و بیاوان و ئاوارە بووم، وە ڵاڵ و بازیوەنی خواناسی لە باڵمە و پێست و کەڵپۆسم له کۆڵە و هاودەم و هاوڕازم کێوە یارانم هان لە تێکۆشانی پەیداکرنمدا و هەمووین ئاوارەبوون.))٣.
کەواتە بە پێی بۆچوونی د.مارف بێت،لە ئەدەبیاتی کوردییدا،دووبەیت جیاوازە لە چوارین.جیاوازیەکەش لە ڕووی ناوەڕۆکییەوە، بەڵام ئێمە لەو باوەڕەداین،کە چوارین و دووبەیت هەمان هونەری شیعرین.دووبەیت و چوارین تەنها جیاوازییان لەوەدایە:کە
بەم هونەر شیعرە،لە کوردییدا دەوترێت چوارین،وەڵێ لە فارسییدا پێدەوترێت(دووبەیت)واتا جیاوازییەکەی جیاوازی زمانییە، نەک واتایی و مەبەستی.
چونکە هەروەکو خۆی لە پێناسەی چواریندا پێی وایە کە ناوەڕۆکی

چوارینەکان خۆشەویستی و سۆفیگەری و ئاینی و…،جا ئەگەر لە دووبەیتەکانی بابە سەرهەنگ دەودانی و ئەو شاعیرانی تر بڕوانین کە ئاماژەی پێداون،ئەو هیچ بەدەر لەو خەسڵەتانەی کە خۆی باسی کردوون.

سەبارەت بە بە پێناسەی چوارین گەلێک پێناسەی لە بارەوە کراوە.ئەمەش،هەوڵ دەدەین ئەو پێناسانە کۆ بکەینەوە،کە بیرمەندان و هەندێک لە لێکۆڵەرانی تر،بۆ چوارینییان کردووە.

(جواد مصطفى)،لە پەرتووکی(في تراث العربي — جزء الاول) دەڵێت:((چوارین(واتا:رباعی)بەلای هەڵبەستوانانەوە، گوزارشتە لە دوودێر(الدوبيت).

کە دوو دێری شیعرین هاوسەروا و هاوکێشن و مەرجیش نیە نێوەدێری سێیەم هاوسەروا بێت.))٤

هەروەها(ئەحمەد هاشمی)لە پەرتووکی(میزان ذهب في صناع شعر العرب)بەم چەشنە پێناسەی دەکات:((ئەم کێشە هونەرە،لە فارسییەوە گواستراوەتەوە و به(دوبیت)گۆکراوە و لە دوو وشە پێکدێت.وشەی یەکەم بە مانایی دووان دێت وشەکەی دووەم مانایەکی عەرەبیی هەیە.))٥مەبەستی لێکۆڵەر کە وا دەڵێ((مانایەکی عەرەبی هەیە))،واتایی(بیت)ە بە مانایی(دێر)دەدات لە زمانی کوردییدا.

(د.سیروس شمسیا)لە بارەی (چوارین)ەوە دەڵێت((چوارین(رباعی) لە زماندا بە مانای چوار دانە دێت و لە چوار بەش پێکدێت…)).هەروەها لە فارسییدا چەند ناوێکی تر بە دانراوە،وەکو((دوبیتی،ترانە،(چهاردانە)چواردانە،(چهارخانە)چوارخانە))٦.

(حەبیب یغمالی)،کە مامۆستای ئەدەبیاتی فارسییە، بەم چەشنە دەتە پێناسەی چوارین و دەڵێت:((چوارین چوار نێوەدێرە،کە لەسەر کێشی(لاحول و لا قوة الا بالله)هۆنراوەتەوە و سەروایەکەی سنووورداری هەیە.))٧لەم پێناسەیشدا،بۆ ڕوون دەبێتەوە،کە لە کلاسیکدا چوارین کێشی تایبەتی خۆی هەیە و بە شێوازی تایبەتی خۆی دەهۆنرێتەوە.

لە نێو لێکۆڵەرانی کورددا،لە بارەی ناساندنی)چوارین)ەوە هەندێک بۆچوون خراوەتەڕوو.بۆ نموونە (د.مارف خەزنەدار)دەڵێت:((چوارین پارچە شیعرێک یان کارێکی ئەدەبی سەربەخۆ و تەواوە بە مەبەستی سۆفیزم و دڵداری و فەلسەفە و شەراب و مەیخانە و پەند و قسەی نەستەق و دانایی و شتی تر بەکاردەهێنرێ.))٨

(عەزیز گەردی)لە بارەی پێناسەی ئەم جۆرە شیعرەدا ئەژیت:((بریتییە له چوار لەتی سەربەخۆ مانایەکی ورد وقوڵ دەردەبڕێ،دەڵێن چوارین وەکو ئەوە وایە شاعیر بیەوێ یەک دەریای ئاو لە پەرداخێک بکا))بەو واتایەی چوارین:دەربڕینێکە، هەرچەندە لە چوار لەتە شیعر

پێکدێت،وەڵی ماناکەیەکی گەورە و فراوان دەدات بە دەستەوە.هەبۆیە بە(چوارینەکانی خەیام)یش زۆرجار دەوترێت چوارینە فەلسەفیەکانی خەیام.هەروەهـا،(عەزیز گەردی)لە کتێــبی(فەرهەنگی کێشناسی)،دەڵێت:((بریتییە له چوار لەت بە یەکەوە یەکەیەکی شیعری پێك دێنن.بە هەر چوار لەت دەگوترێ(بەيت).))٩

شێوە جیاوازەکانی چوارین لە ئەدەبیاتی کوردییدا:

چوارینەکان، بە شێوەیەکی گشتی بە چەند شێوەیەک دەردەکەون و هەر جارەوە بەرگێکی ئەدەبیاتە دەپۆشن، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی دەتوانین دابەشییان بکەین بەسەر ئەم شێوانەی لای خوارەوە:

□.چوارینی بالوولی:

لە ئەدەبیاتی عەرەبییدا بەم شێوە چوارینەیە دەوترێت (مخالص)،کە بە مانای(تەواو)دێت.ئەمە کۆنترین و دێرینترین قاڵبی بەکارهێنراوی (چوارین)ە،لە ئەدەبیاتی کوردییدا.چونکە لە سەرەتاکانی هێنراوەی کوردییــدا یەکەمجار(بــالوولی ماهی)بەکــارهێنراوە، بە پێــی ئەو ڕێزبەندی کە(سەدیق بۆرەکەیی)بە مێژووی وێژەی کوردی کردوویەتی.لەم جۆرە چــوارینەیەدا،((مەرجە هەردوو دێــرەکە بە دوو وشە کۆتاییــان پێهاتبێت،هاوچێشن بن.))[ئەحمەد هاشمی:٢٠١٢:١٤٢].ئەمە لە ناونانی ئەمجۆره قاڵبەدا،تەنها ڕەچاوی مێژووی هێنراوەمان کردووە و لە ســۆنگەی ئەو مێــژووەوە،ئەم ناوەمــان بە دیــاری کــردووە و ڕەچــاوی ئەدەبیاتی فارسییمان نەکردووە.

بەڵــام لە ئەدەبیـــاتی فارســـییدا، ئەو شـــاعیرانەی ئەم قـــاڵبەی پەیڕەویان کردووە(شێخ بەهائی و ئەبو سەعید ئەبو خێر و…)بەڵام هەمــوو ئەمــانە،دوای بـــالوولی مـــاهی ژیـــاون.ئەم چـــوارینە،هەر چـــوارلەتەکەی پابەنـــدی یەک ســـەروان، بەم شـــێوەیە(AAAA).هەر بۆیە نـــاونراوە چـــوارینەی تەواو چـــونکە هەمـــوو لەتەکـــانی هەڵگـــری یەک ســەروان.نموونەی ئەم شیعــره لە ئەدەبیـــاتی کوردیـــدا لە پـــارچه شیعری(نیشتمان١٠ی(ئەسیری)دا دەردەکەوێت:

خۆشەویستی نیشتمانت باعیسی ئیمانتەA
چوە و وێرانی وڵاتت مووجەبی فەوتانتەA
تۆزە ئەم خاکە عەزیزە مەرهەم و دەرمانتەA
کەڵبەز و ئەشکەوتی کێوی قەسرتە ئەیوانتەA

ب.چوارینی تاهیری:

لە ئەدەبیاتی عەرەبییدا.تەنها پێیوتراوە(رباعی).ئەم جۆرەیان بە ناوبانگترین قاڵبی چوارییانە،چونکە لە هەموو قاڵبەکانی تر،زیاتر

بەکارهێنراوە.چوارینەکانی(عومەری خەیام)و(بابا تاهیری هەمەدانی)باشترین گەواهیدەری ئەم لێدوانەن.ئەم چوارینە((لە ناوی بابا تاهیری هەمەدانییەوە هاتووە کە یەکەم جا ئەو ئەم داشبوونە سەروایەی لە چوارین بەکارهێناوە))١١ئەم جۆرە قاڵبە،د.مارف خەزنەدار به چوارینەی(بێ گونك)*ناوی بردووە.چوارینی تاهیری دابەشبوونی سەروایی بەم شێوەیە:لەتی یەکەم و دووەم و چوارەم هاوسەروان،بەڵام لەتی سێیەم ناسەروایە((چوارین دابەشبوونی سەروای جیاجیای هەیە،هەرە باوەکانیان ئەمەیە:(ا ا ب ا).چوارین زۆر جۆری هەیە)).کەواتە،دوای چوارینی بالوولی ئەم شێوە چوارینە کۆنترین و دێرینترین شێوەی بەکارهێنراوی چوارینە لە ئەدەبیاتی فارسی و کوردییدا.نموونەی ئەم چوارینە هەموو ئەو شاعیراندا کورددا له چوارینەکی(عەبدوڵا گۆران)دا دەردەکەوێت:

نووستبووم،ژەریك لە خوما فەرمووی:
کە بۆ خەو پشکووت غونچەی ئارەزووی؟
خەو برا مەرگە،تا زیندووی مەمرە،
کە مردی لە ژێر خاکا تێر ئەنووی! ١٣

ج.چوارینی شکسپیری:

ئەم جۆرەیان،هەر لە ناوەکەیدا دیارە، قاڵبێکی ناڕەسەنە و لە ئەدەبیاتی جیهانییەوە بە شێنە خۆی خزاندۆتە نێو ئەدەبیاتەکەمانەوە.چەند ناوێکی تریش هەیە،وەکو:سەروای موتەناویب و دەوری و پاشەوانەتی..)(عەزیز گەردی)لەم بارەیەوە دەڵێت:((ئەم سەروایەیە بە شێوەی دەوری یەک لەدوای یەک دووبارە دەبنەوە…))١٤.ئەم چوارینە،لەبەر ئەوەی ناونراوە چوارینەی شکسپیری،چونکە شکسپیر یەکەمجار بەکاری هێناوە.لەم جۆرەدا لەتی یەکەم و سێیەم هاوسەروان و لەتی دووەم و چوارەم هاوسەروان،واتا،ڕێزبوونی قاڵبەکەی بەمشێوەیە (ا ب ا ب).نموونەی ئەم قاڵبه لای گەلێک شاعیرانی کوردی بەدی دەکرێت،وەکو(شێخ نووری شێخ ساڵح)لە هۆنراوەی(دەردی دڵ خەم)١٥دا پەیڕەوی کردووە:

دەردی دڵی خەم،جوملەیەکی بەندە تەقدیرA
ئنس و مەلەک و جن و پەری دێنمە گریانB
بێ شک موتەحەیر دەبێ،دێوانە لە زنجیرA
سەد ئاقڵ و هۆشیار ئەخەمە کێو و بیابانB

ح.چوارینی پترارکی:

ئەم جۆرەیان،بە ناوی(فرانچسکۆ پترارک)ی شاعیر و نووسەر و مێژوونووس دەروونناسی ئیتاڵییەوە ناونراوە.چونکە پێیان وایە ئەو

یەکەمین کەسە،لە هۆنینەوەی هۆنراوەکانیدا پەیڕەوی ئەم قاڵبەی کــردووە.بەجگە لەم نــاوەش چەنــد نــاوێکی تــری لێنــراوە، وەکو(موتەعــانیق،لە نــاو یەک،لەبــاوەش یەک)بەڵام((زیــاتر هەر بە چوارینەی پترارکی ناو دەبرێت،چونکە پترارک لەو چوارینانەی کە ل سۆنێتەکانیدا بەکاری دەهێنا،ئەم جۆرەیان دایناوە))١٦،ئەم جۆرەیان ســەروای یەکەم و چــوارەم هاوســەروان و ســەروا دووەم و ســێیەم هاوسەروان واتا بەم شێوەییە(ABBA)،نموونەی ئەم جۆرەیان بە ڕوونی لە شیعرەکــانی(گۆران و شێخ نــووری شێخ ساڵح)دا بــوونی هەیە،بە نموونە(عەبدوڵا گۆران)لەم شیعری(مەدەنییەت)١٧دا دەردەکەوێت:

قەومی کوردی هەژاری بێچارەA
وێڵی تێیهی جەهالەتە،هاوار!B
ماندوو،مردووە غەرقی تۆز و غوبارB
تەی ئەکا ئەم موحیتی ئەسرارە!A

شــایەنی باســە،چەندین قــاڵبی تــری چــوارین هەن،لە هۆنــراوەی کوردییــدا.بەڵام ئەو چــواردانەی ســەرەوە بەناوبــانگترین قــاڵبی بەکارهێنراو و دیارن.

شوێنی لە دایکبوونی چوارین و ڕا جیاوازەکان:

لە بارەی شوێنی لە دایکبوونی چوارینەکان،ڕاوبۆچوونی جیاواز هەیە و هەریەکەوە داکۆکی لە ئەدەبیاتەکەی خۆی دەکات.ڕاوبۆچوونەکان لە نێوان کورد و فارسدا چەقییان بەستووە.ئێمە هەوڵ دەدەین دادوەرێکی بێ ویــژدان بیــن لە یەکلایــی کــردنەوەی ئەم بــابەتەدا و هەنــدێک لە بۆچوونە جیاوازەکان بخەینەسەر مێزی لێکۆڵینەوە.
فارسەکان،ئەم هونەرە شیعرە بە موڵکی نەتەوەی خۆیان دەزانن و دەیگەڕێنەوە بۆ شــاعیرە دێرینەکانییــان.هەر لەم بارەیەوە،چەنــد بەڵگەیەکییان کۆکردۆتەوە،بەڵام نازانین ئەم بەڵگانە تا چەند لە ڕاستییەوە نزیک و دوورن.ئەوەتا(د.سیروس شمسیا)له پەرتووکی(سیر رباعی)دەڵێت:((لە بارەی داهێنانی شێوەی هۆنراوەیی و کێشی تایبەتی چوارین،دوو بەسەرهاتی هاوشێوەی لە پەرتووکی پێشینان دا هاتووە.بە گوێرەی گێڕانەوەی یەکەم بێت،لە کتێبی(در المجم فی معابیر اشعار العجم)ئاماژەی پێکراوە:
ڕۆژێک(رودکی)*لە یەکێک لەو سەیرانگایانەی(غزنین)گەڕاوە.لەوێدا دەڕوانێت،کە کۆمەڵێک به گوێزەوە سەرقاڵی یاری منداڵانن.منداڵێکی ڕووجوانی بینی لە سەروبەندی یاریکردندا،زمانی شیرینی دەکرد و لە کاتی قسەکردن لەگەڵ خۆیدا کەمێک سەروایەکی ڕێک و هاوکێشی بەکاردەهێنا،یەکجار لە کــاتی کەوتنی گــوێزەکەدا،بەڕەوە

کەندەڵانەکە،خڵۆر دەبوو یەوە.
بەهۆی بەرکەوتنی لەگەڵ گوێزیکی تردا.بەڵام پشاوپاش بەڕووی کەندەڵانەکە وەرگەڕا و منداڵەکە وتی:((خڵۆر خڵۆر هەمووی ڕۆشت تا بنی گۆم))هەڵبەستوان ئەم وشانەی بەلاوە دڵگیر بوو،چونکە بە یاساکانی عەرووز پێداچوونەوەی پێداکرد و لەگەڵ یەک لەو کێشەکانی بەحرەی هەزەج هاوکێشن بوون.
پاشان ئەم جۆرە کێشە به شیعرانێک دەوترا لە چواریندا(دوبیت)،دێری یەکەم بڵاو و دێری دووەم وەستاو بوو.چونکە ئەم کێشەم لە بنەڕەتدا لەلایەن کودکی هۆنراوەتەوە و تازە بوو.ئەم شێوە شیعرە،بە (ترانە) ناوی دەکرد.))١٨
هەر لە هەمان سەرچاوەدا،نووسەر بۆچونێکی نزیک لە یەک دەخاتە ڕوو:((لە گێڕانەوەیەکی تردا،لە پەرتووکی(ˇتذکرة الشعرا دولتشاه سمرقندی)لە ساڵی(٨٩٢)واتا به نزیکراوەیی دوو سەد و نیو دوای کتێبەکەی تر چاپکراوە،لەو گێڕانەوەدا شرۆڤەی کردووە و ڕایگەیاند بوو،کە هاوشێوەی گێڕانەوەکەی(دولتشاە)ˇیە

((دەیگ□ر□نەوە کە(یەعقوب بن لیس سفار)…کوڕێکی بچووکی هەبوو،ئەو پەڕی خۆشەویستی پێدابو ڕۆژی چەژن ئەو منداڵە لەگەڵ منداڵەکانی تردا،گوێزی هەڵدەقرچاند.فەرمانڕەوا بەسەر کێوەکەوە ڕۆشتە سەرەوە،بە دیار منداڵەکەیەوە،نزیکەی کاتژمێرێک وەستا.منداڵەکەیشی گوێزی فرێ دەدا و حەوت گوێز بە ڕووبارەکەدا کەوتنە خراوە و یەکێکی هاتە دەرەوە.کوڕەمیر نائومێد بوو،پاش ئەوەی گوێزەکە بەو شێوەی پاشەوپاش تەنیشت گۆمەکە گلۆرەوە بوو.کوڕەمیرەکەش، بەو پەڕی خۆشحاڵییەوە تێپەڕی وتی:((خڵۆر خڵۆر هەمووی ڕۆشت تا بنی گۆم)).١٩.ەمانە،ئەو دوو بەڵگە زەقەن کە(د.سیروس شمسیا)لە پەرتووکی(سر رباعی)داکۆکی لە مافی خاوەنداری□تی چوارینەکان کردووە و گەڕاندوویەتی بۆ گەنجینەی دێرینی ئەدەبیاتی فارسی.
جا ئێمە ئەگەر بمانەوێت لە شیعری کوردییدا بگەین بە سەرەتاکانی هۆنراوەی چوارین،ئەوە دەبێت پاشەوپاش بگەڕێنەوە بۆ بنەڕەتەکانی دروستبوونی وێژەیی کوردیی.چونکە سەرەتایی ئەدەبیاتی کوردی تۆمارکراو،ئەدەبیاتی ئاینی یارسانی وشوێنکەوتووانی
(ئەهلی حەق)ە.هەروەها ئەوان قاڵبی چوارینییان پەیڕەو کردووە،لە هۆنینەوەی خەیاڵ و دەروونییان.ڕەنگە ئەمەش بۆ کورتی و کەمی ئەم قاڵبە بگەڕێتەوە لە نووسینەوەدا،چونکە شاعیر دەتوانیت لە چواریندا بە کەمتری وشە زۆرترین دەربڕین لە خ□ بگرێت.
هەروەها((هەموو هۆنراوەکانی باڵووڵ و هاورێیانی،بە چوارینەی

بڕگەیی هۆنراوەنەتەوە))[ڕەحیم فەتووحی:١٣٩٤:٢٦].ئێمە ناتوانین،به تەواوەتی و دڵنیایی پەنجەی خاوەندارێتی یەکەم کەس،چونکە تەنها بە پێی ئەو ڕیزبەندی لەسەری ڕۆشتووە بۆ مێژووی کوردی دیاریکراوه.لە نێو وێژەی کوردانیشدا،چەند سەرچاوەیەک هەن،کە باس لە مێژووی ڕەنگدانەوەی چوارین دەکەن،لە ئەدەبیاتی کوردییدا.بۆ نموونە،(د.مارف خەزنەدار)

دەڵێت:((کۆنترین شاعیری کورد بابا تاهیر،بەم جۆرە شیعرە زۆربەی هەرە زۆری هونەری خۆی نواندووە)).٢٠

یان (عەزیز گەردی)لە چوارینەی باباتاهیرییدا ئەوە دەخاتەڕوو:((ئەوروپییەکان ل□ بەر نەشارەزایی داویانەتە پال خەیام چونکە بابا تاهیر نزیکەی دوو سەد سال پێش خەیام هاتووە.))٢١)ڕەحیم فەتووحی)،دەڵێت:((هۆنراوەی چوارینەی بڕگەیی پیرشالیار و بال□ووڵ تا سەدەی هەشتەم و هەڵمەتی گۆڕانی سەنسهاک.فۆرمی زاڵە بەسەر وێژەی یاری دا.))٢٢ئەمەش گەورەترین بەڵگەیە،کە هونەری شیعری چوارین دەگەرێتەوە بۆ ئەدەبیاتی یارسانی.بەڵام توێژەر لێرەدا بە هەڵەدا چووە،نازانم ئایا هەڵەی ڕێنووسی بووە یاخود هزری.چونکە نووسەر لێرەدا:(چوارین)و(چوارینە)بە یەک شت داو□ ل□ ق□ڵ□م.واتا لە خۆی وایه(چوارینە)ش هەر بە مانای زنجیرە چوارینێک دێ.کەچی(چوارینە) لە بەرامبەر وشەی(رباعیات)دێ،کە مانای کۆمەڵە(چوارین)ێک دەگەینێی پێکەوە و(چواربەند)ی پ□ د□و□ترێت.چونکە((ئەوەیە کە شاعیرێک هۆنراوەیەکی دوور و درێژ بهوت□وە لەسەر یەک بابات بەڵام دابەشی پارچەی چوار لەتی بکا))٢٣

(بالوولی ماهی)یەکێکە لە دێرینترین ئەو شاعیرانەی، کە چوارینی پەیڕەو کردووە،(سدیق بۆرەکەیی)بەم شێوەیە باسی لە ژیاننامەی بالوول کردووە،((هۆنەرێکی کوردی سەدەی دووەم و سێیەمی کۆچییە.ناوی ئەم هۆنەرە خواناسه عەمر کوڕی لەهەب و نازناو بەهلوول یان بالوولە.بە پێی پەرتووکی دەستنووسی سەرئەنجام،لە ساڵی ١٤٦ کۆچی لە دینەوەر لوڕستان پێی ناوەتە مەیدانی ژیانەوە.وە لە ساڵی٢١٩ی کۆچیدا لە دەوروب□ری تەنگوڵ کۆچی دوایی کردووە و لەوێدا نێژراوە.))هەر لە پەڕەی دواتر نووسەر بەڵگەیەکەی باشتر بۆ دەخاتەڕوو لەمەڕ بابەتەکەی ئێوەمەوە پێشکەش دەکات و دەڵێت:

((ئەوەش دەبێت بزانین کە هۆنراوەی کوردی لە سەرەتای داهاتنی ئیسلامدا زۆرتر به چەشنی دوو بەیتی بووە،وە هۆنراوەکانی بەهلوولیش هەمووی دووبەیتییە و زۆربەی ئەو دوو بەیتاییە ڕاز و نیازی ئاینییە)).

عەزیز گەردی و د.مارف خەزنەدار تەنها له قال□بی(ب ب ا ب)ەوە بڕیاری لەسەر بنەچەی چوارین داوە،لە هۆنراوەی کوردییدا.بەڵام قال□بی(ب ب ب ب)د□ریرنترین قال□بی چوارینە لە ئەدەبیاتی کوردییدا.چونکە یەکەمین شاعیر کوردی یارسانی کە بە قال□بی(ب ب ب) هۆنراوەی چنوەتەوە،(بالوولی ماهی)بوو.ڕەنگە هۆکارەکەشی ئەوەبێت،ئەوان نەگڕاونەتەوە بۆ مێژووی وێژەی کوردی و لەسەر بنەمای بوون و نەبوونێتی دیوانی شیعری بڕیارییان لەم بارەیەوە داوە.

لە ئەدەبیاتی فارسییدا،رودکی ڕۆڵ و بارستاییەکی زۆری هەبوو له چەسپاندنی هونەری چوارینیدا،چونکە((رودکی چوارینی تەواوکرد و هەڵچنی و جێگیر و ناسراوی کرد))[سیروس شمسیا:١٣٢٤:٣١].ئەمەش بە پێچەوانەی ئەو پێشبینی کردنەیە،کە خۆمان کردوومانە، کە هەر کە باسی چوارین دەکرێ لە ئەدەبیاتی فارسییدا ڕاستەوخۆ عومەری خەیامان

دێتەوە هزر.هەر وەکو چۆن ئیمەش لە بارەی چوارینەکان دەکرێت ڕاستەوخۆ(بابەتاهیر)مان بیر دەکەوێتەوە.

لەسەرچاوەی عەرەبییدا،لە بارەی دزەکردنی چوارین بۆ نێو شیعر و ئەدەبیاتی عەرەبی،توێژەرێک بە ناوی(علی زین عابدین)وتوویه□تی:((چوارین یەکێکە لەو هونەرێکی شیعری فارسییه.لەسەردەمی جاهلییدا عەرەب ئاشنایی نەبووە.هەروەها عەرەبەکان کاریگەر نەبوون بەم جۆرە شیعرە تا سەردەمی(صدری الاسلام) و(ئەم□ووییەکان).یەکەم کە ئەم هونەر شیعریی هێناوە نێو ئەدەبیاتی عەرەبی،سوڵتانی ئەویندااران (عومەر کوڕی فارز)بوو.))٢٥یان((چوارینەکان جۆرێکن پێڕەوی چوارین شاعیرانی عەرەب لە فارسەوە وەریانگرتووە.لەلای ئەوان پێی دەوترێ(الدوبیت).))

[سمیرة صادق شعلان:٢٠٠٧:٧٩].ئەمەش دوو بەڵگە داکۆکی لەوە دەکەن کە چوارینەکان لە فارسییەوە گوازراوەتەوە نێو ئەدەبیاتی عەرەبیی.

بە هۆی ئەو ڕا جیاوازانەوە،دەتوانین بڵێین:دەشێ هەر جۆرە(قال□ب□ک)لە نێو نەتەوەیەکدا سەرهەڵدابدات و پاشان گوازرابدتەوە بۆ نێو نەتەوەکانی تر،بەهۆی بازرگانی و هاتوچۆدا لەسەردەمە کۆنەکاندا.بۆ نموونە وەک قال□بی (پترارکی)عبدوڵا گۆڕان و شێخ نووری شێخ سال□ ل□ □□گەوە ئەدەبیاتی توورکییەوە گوازستوویانەوە بۆنێو ئەدەبیاتی کوردی،ڕەنگ ئەدەبیانی توورکیش،له ڕێگەی ئاشنایەتی بە گەلانی ئ□ورووپا ئ□م قال□ب□یانوەرگرتبێت و بەم شێوەیە لە نێو ئەدەبیاتی کوردی و فارسیدا بڵاوبۆتەوە.

چونکە لەو سەردەمانەدا،دونیا تەلنکۆڵوژیا ئەوەنده بەرفراوان

نەبووه،کە مر□ق بتوانێت زۆر به سانایی هەموو شتەکانی چنگ کەوێت، ب□کو پرۆسەکە بەشێوەیەکی لەسەرخۆ ڕۆشتووە بە ڕێوە.

کێشی چوارینەکان،لە هۆنراوەی کوردییدا:

پێش ئەوەی دەرگا لەسەر پشتی با بەتەکەدا بکەینەوە،وا باشتره،لەسەرەتادا باسێکی کێشی شیعری بکەین و ئاخۆ کێشی شیعریی چیه؟و لێکوڵەران و توێژەرانی پێش خۆمان چ لە نێو کورد و چ نێو بێگانەدا چۆن باسییان لێوە کردووە؟لە درێژەی با بەتەکەماندا،هەوڵدەدین چەند پێناسەیەکی کێشی شیعری بخەینە بەر هەتاوی توێژینەوە.

(د.هیوا نوورەدین عەزیز)،دەڵیت:((کێش ڕەگەزی یەکەم و سەرەکی شیعرە لە هەموو زمانانی جیهاندا، لەوەتەی شیعر سەریهەڵداوە کێشی هەبووە))٢٦کەواتە،کێش لە شیعرەدا یەکێکە لە گرنگترین پایەکانی هۆنراوە و هەر گەل و میللەت کێشی تایبەتی خۆی هەیە و تایبەتە بە زمانەکەی خۆی،ئەگەر چ هەندێک کێش هەن لە نێو میللیەتدا هاوبەشن.چونکە((گەر لە هەریەکێک بپرسین:هۆنراوە چییە؟ئەو ڕاستەوخۆ وەڵامت دەداتەوەئەو پەخشانەیە،کە کێش و سەروا لە خ□ بگرێت))٢٧.

(د.مەحەمەد بەکر)له دەرئەنجامەکانی کتێبی(کێش و ڕیتمی فۆڵکلۆری کوردی)،ئاوا پێناسەی:((کێش لە شیعری کێشراوی جیهاندا،بریتییە لە هاوژمارەیی بڕگەکان لە هەردوو نیوەدێری شیعردا.))٢٨

(مصطفی الحرکات)یش، بە چەشنە پێناسەی دەکات:((کێشی دێر کۆمەڵە زەنجیرەیەکی وەستاو و جوڵاوی بەرهەمهاتووە.))٢٩ئەم توێژەرە،به پێی کێشی عەرووز ناساندنی بۆ کێش کردووە،واتا بە شێوەیەکی تایبەتی پێناسەی بۆ کێش کردووه، نەک لە ڕووی گشتەوە.

(پەرویز نال خانلری)،لە کتێبی(حول اوزان شعر)بەمشێوەییە دێتە سەر ناساندنی کێشی شیعریی:((هۆنراوەکارییەکە دەکەوێتە نێو دەنگەکانی قەسەکردنەوە. بە دڵنیایەوە،ئەم ناساندێکی گشتی و ناڕوونە، بەڵام لە بەرامبەردا،هەموو جۆرەکانی کێشی هۆنراوە دەگرێتەوە.))٣٠

کەواتە بە پێی ئەو پێناسانە بێت، گەیشتن بەو ڕاستیەی،کێش کلکێکی نەبڕاوەی شیعرە و بەبێ کێش شیعر پێی شیعریەتی خۆی لە دەست دەدات و بە لەنگی دەمێنتەوە.واتا ئەگەر کێش لە شیعر دەربهێنین،ئەوەی لە شیعر دەمێنتەوە پەخشانە.

مەبەست لە کێشی چوارینەکان کێشی ئەو شیعریانەیه،کە چوارینووسەکان لە بەکاریانهێناوە،
لە سەروبەندی نووسینەوەی چوارینەکانیاندا.عەزیز گەردی لەم

بارەیەوە دەڵێت:((لە کوردییدا،
چوارین بە هەر کێشێکی عەرووزی و هەرکێشێکی ژمارەیی دەنووسرێت))٣١.عەزیز گەردی زۆر بەکورتی باسی لەوە کردووە. بەڵام ئێمە خوارەوە درێژە دەدەین بە مەبەستەکەی:
دەمانەوێت سەرەتا لە بارەی کێشەکانەوە بدوێین.لە چوارین ئەو کێشانەی پەیڕەو کراوە،هەردوو کێشی بڕگەیی و عەرووزیین.واتا ئەو شاعیرانەی کلاسیک بوون،لە ئەدەبیات و شیعری کوردییدا،کێشی عەرووزییان بەکارهێناوە.کێشی عەرووزیش،
کێشی هێنراوەیی عەرەبییە و شاعیران بە هۆی کاریگەر بوونییان لەو ئەدەبیاتەوە وەریانگرتووە.
بۆ زیاتر شارەزا بوون لە کێشی عەرزووی دەتوانین بگەڕێینەوە بۆ ئەو لێکۆڵینەوانەی،کە لە بارەی کێشی عەرووز و ڕووخساری چوارینەکان کراون لە ئەدەبیاتی کلاسیکی کوردییماندا.
هەرچی شاعیران نوێخوازیشە،واتا ئەو شاعیرانی کە کەتوبەندەکانی کلاسیکییان تێکشاند،کێشی بڕگەییان پەیڕەو کردووە،ئەم کێشەش،کێشیکی ڕەسەنی نەتەوەی کوردە،لە سەردەمەی زەردەشتەوە بوونی هەیە و ئەو گاتاکانی پێهەنیوەتەوە.پاشانیش ئەدەبیاتی یارسان و ئەو شاعیرانەی سەربەم ڕێبازەن،کێشی بڕگەییان پەیڕەو کردووە.ئێستاش وەکو بەرچاو ڕوونییەک هەوڵ دەدەین،چوارینەکان بەسەر دوو تەوەردا دابەشبکەین:

چوارینی کێشی بڕگەیی:
کێشی ژمارەیی و سیلابی و پەنجەیشی پێدەوترێت، چونکە ئەوەندە کێشەکی لەسەر زمان سووک و سانایە،دەتوانرێت هەر بە پەنجەکانی دەست بژمەێردرێت.لە بارەی کێشی بڕگەیەوە،لەلایەن توێژەران و ڕەخنەگران و شاعیرانی کوردەوە،زۆر شتی لە بارەوە خراوەتەڕوو.(ئومێد ئاشنا)دەڵێت:((بریتییە لە یەکخستنی ئەوەندەی یەکتری ژمارەی بڕگە لە هەر پێیەکەی هەڵبەستا))٣٢یان(د.هیوا نورەدین)دەڵێت:((ئەم جۆرە کێشە لە دووبارەبونەوەی ژمارەیەکی دیاری کراوی بڕگە دروست دەبێت بەبێ گوێدانە کورتی و درێژی یان هێزدار و بیهێزی بڕگەکان...))٣٣.کەواتە کێشی بڕگەیی یەکێکە لەو کێشانەی کە خاسیەت و تایبەمەندی لەگەڵ زمانی کوردی و وشەکانی زمانی کوردییدا دەگونجێت.چونکە کێشی بڕگەیی جیاواز لە کێشی عەرووزی گوێ نادات بە کورتی و درێژی یان جوڵاو و وەستاوی بڕگەکان.
ئەحمەد هەردی لەم بارەیەوە دەڵێت:((لە کێشی پەنجەدا پێویستە بڕگەکانی بە ژمارە ئەوەندەی یەکبن واتە ئەگەر هەنگاوێکی(تەفیعلەیەکی) بڕیتەکە پێنج بڕگە بێ،پێویستە هەنگاوەکانی

تریش هەر ئەوەندە بن،ئیتر پێویست ناکات پیتی بزواو و نەبزواو بەرامبەر یەک بێ وەکۆ کێشی عەرووز))٣٤.

کێشی بڕگەیی مێژووییەکی دێرینی هەیە،لە نێو ئەدەبیاتی کوردیدا،به جۆرێک کە کۆنترین دەقە شیعرەکان بە کێشی بڕگەی هۆنراوەتەوە.(عەزیز گەردی)دەڵێت:((ئەمە کێشی ڕەسەنی کوردییە.هەموو شیعری میللی کوردی بەم جۆرە کێشە گوتراوە.هەروەها نزیکەی هەموو شیعری گۆران بەم کێشە نووسراوە.))٣٥.

هەروەها بۆ باشتر سەلماندنی ئەم کێشە لە هۆنراوە کوردیدا،(ئومێد ئاشنا)بۆچونێکی دەبڕیەوە: ((بۆ ئەوە ڕادەی پەیوەندی کێشی بڕگەیی بە هەڵبەستی کوردیەوە تێبگەین،پێویستە سەرنجی پشکنین بگرینە دوو ئاراستەی جیاواز.یەکەم:ئەو بەرهەمانەی لە وێژەی شێوەی گۆرانی و لە فۆڵکلوری نەتەوەیدا ئێستا بە دەستەو□ یە.دووەم:ئاوڕدانەوەی بەرەو پاش بە مێژوودا ئەوەندەی وزە بێت بۆ ئەو سەرچاوانەی،کە زمان و وێژەی کوردیی ئێستایان لێ پەیدا بووە،...))٣٦ئێمەش گەر پشتاوپشت به خێرای پیاسەیەکە بە نێو بە کوڵانەکانی وێژەی کوردییدا بکەین،ئەوە بە تەواوەتی بۆمان ڕاست دەبێتەوە،کە ئەم کێش□ □□گ□ی کۆنی داکوتییەوە و ئەمەش یەکێکە لەو بەڵگە بەهێزانەی،کە دەسەلێمنن، هونەری شیعری چوارین لە زووەوە لە ئەدەبیات و وێژەیی کوردیدا بوونی هەیە و ڕەگەکەی دەگرێتەوە بۆ زیادە لە سەدان ساڵ.لەم بارەشەوە چەندەها نموونەی چوارینی کێشی بڕگەیی بوونییان هەیە.وەکو(بابە حاتەمی لوڕستانی)٣٧دەڵێت:

ڕەمز دێوان□،ڕەمز دێوانە
حاتەمەنان□ ڕەمز دێوانە
دانای عامەنان وە بێ بەهانە
ئەز وێڵم چەنی ئی رەوو و رانە

وەکو دەبینین،ئەم چوارینەیەکی بالوولییە و بە کێشی دە بڕگەیی نووسراوەتەوە

چوارینی کێشی عەرووزی:

ئەم جۆر□یان لەبەر ئەوە کێشێکی نا□س□نی کوردییە و شاعیرانی کلاسیکی کوردی س□□پاندوویانە بەسەر هۆنراوە و وێژەی کوردییدا،کەمترە لە کێشی بڕگەی باسی لێوە کراوە.(د.هیوا نوردەین عەزیز)لە ناساندنی کێشی عەرووزدا دەڵێت:((زانستی عەرووز لە بنەڕەتدا تایبەت بە کێشی شیعری عەرەبی و لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی زمانی عەرەبی دەگونجێت))٣٨

مەبەست لە تایبەتمەندی زمانی عەرەبی جوڵەیی سەر پیتەکانن وەکو(ضمة،فتحة،کسرة…)،کە یەکێکن لە تایبەتمەندەکانی زمانی عەرەبی.هەروەها(حاجی خلیفة) لەم بارەیەوە دەڵێت:((زانستەکە، لە دەوربەری کێشە بایەخپێدراوەکان دەکۆڵێتەوە))دیارە مەبەست لە کێشە بایەخپێکراوەکان کێشەکانی زانستی عەرووز،وەکو(هەزەج و ڕەمەل و…)٣٩یان(فارس حەمەخان)دەڵێت:((عەرووز زانستێکی تایبەتییە،کێشی ڕاست و دروستی شیعری،لە کێشی لەنگ و چەوتی شیعر،لە هەموو زمانێکدا پێ جیا دەکرێتەوە،هەروا شیعر جیادەکاتەوە لە پەخشان.))٤٠هەروەها(قاسم بن اسماعیل عباد)پێناسەی عەرووز دەکات و دەڵێت:((بریتییە لە کێشەکی شیعریی،پارچەکراوەکەی بە کێشدارەکەی دەناسرێتەوە.هەروەکو چۆن نەحو پێوانەی قسەکردنە عەرەبەنراوە بە ئاوازدانەراوەکە دەناسرێتەوە.))٤١ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە کێشی عەرووز ناسنامەی هۆنراوەیی عەرەبییە.

هەروەها((وەکو زانراوە،زانستی عەرووز لەسەر دەستی زانای عەرەبی خەلیلی کوڕی ئەحمەدی فەراهیدییەوە دانراوە))٤٢پاشان بە هەر یەک لەو گەلانەی کە ئیسلام و ئاینی ئیسلام کاریگەری کردبووە سەریان پەیڕەویان دەکرد ئەم کێشەیان بەکارهێناوە.

بەڵام((شاعیرانی نەتەوەکانی غەیرە عەرەب وەکو کورد و فارس و تورک کاتێک شیعرییان نووسیوە ئەم کێشە عەرووزییە لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی زمانەکەیان نەگونجا بۆیە کەمێک زیحاف و عیللەیان بە دروست دەکرد بۆ ئەوەی لەگەڵ زمانەکەیان بگونجێنن.))واتا ئەم کێشە تایبەتە بە ڕێنووسی و دەنگە زمانییەکانی زمانی عەرەبی،گەر بەسەر ڕێنووسی زمانێکی تردا بیسەپێنین ئەوە لەنگی تێدەکەوێت و چارەسەرکردنی ئەم لەنگییەش، دەکەوێت سەر توانا و درککردنی شاعیر.نموونەی ئەم چەشنە هۆنراوەیەکەی لە نێو شاعیرانی کلاسیک و پاشان کلاسیکدا زۆرە،وەکو(شێخ نووری شێخ ساڵح) دەڵێت:

برا من حەز لە شیرینی جەماڵی ئاشکرا ناکەم
پەووپووچە لە لام من بە مەزاهیر قەت ڕیا ناکەم
جەمالی نەفسە مەحبووبی حەقیقی گەر تەماشاکەی
بەغەیری ئەو،تەمەننای وەسڵی مەحبووبە لە خوا ناکەم

وەک دیارە،ئەم چوارینە بە کێشی عەرووری بەحرەی هەزەجی هەشتی تەواو نووسراوەتەوە و لەسەر کێشی(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)دانراوە.١٢

سەرئەنجام:

١.لەلێکدانەوەی پێناسەکاندا گەیشتین بەو دەرئەنجامی کە چوارین(رباعی) و دووبەیت هەر یەک شتن،گەرچی لە هەندێک شوێندا جیاکراونەتەوە. بۆنموونە وەکو:(د.مارف خەزنەدار)لە مێژووی ئەدەبی کوردی بەرگی یەکەمدا جیایی کردۆتەوە. .چونکە دوبەیت بە واتای دوودێر دێت فارسەکان ئەم ناوەیان لێناوە.

٢.بە پێی مێژووی وێژە و ئەدەبی کوردی،هۆنراوەی کوردی نوسراوە،هەر بە چوارین دەستپێکردووە و دەگێڕنەوە بۆ بالوولی ماهی و هاوڕێبازەکانی.واتا گەر فارسەکان پێی رودکی بە یەکەم چوارینووس دابنێن،ئێمە لە بەرامبەر رودکی(بالوولی ماهی)مان هەیە.

٣.هەروەها لە بابەتەکانی دوایدا،بەمان ڕاستەوە بووە کە لە ئەدەبیاتی کوردیدا،چوارین بە هەردوو کێشی بڕگەیی و عەرووزی دەنووسرێتەوە،عەزیز گەردیش ئەمەس ڕاستکردۆتەوە.کە هەندێک کەس پێیان وایە کە چوارین لە ئەدەبیاتی کوردیدا تەنها بە کێشی عەرووزی نووسراوەتەوە.

پەراوێزەکان:

١.مارف خەزنەداری،مێژووی ئەدەبی کوردی.لا١٦٢

٢.هەمان سەرچاوە،لا١٦٢

٣.سدیق بۆرەکەیی،مێژووی وێژەی کوردی.لا٦٣

. جواد مصطفی،ي تراث العربي ـ جزء الاول،لا٢ ٨٤

٥.احمد هاشمی،میزان ذهب في صناعة شعر العرب.لا١٤١

٦.د.سیروس شمسیا،سیر الرباعی،لا ١٣

٧.حبیب یغمالی،علم قاافیە،لا٢٨

٨.د.مارف خەزنەدار،مێژووی ئەدەبی کوردی لا،١٦٢

٩.عەزیز گەردی،فەرهەنگی کێشناسی،لا٧٣

١٠.دیوانی ئەسیری،کۆکردنەوەی مستەفا عەسکەری،لا٦٥

١١.عەزیز گەردی فەرهەنگی کێشناسی،لا١٠٨

١٢. فەرهەنگی کێشناسی، لا٧٣

. دیــوانی عەبــدوڵا گۆران، کۆکــردنەوە و پێشەکــی محەمەدی مەلا کەریم، لا٣٧٢

١٤. عەزیز گەردی، فەرهەنگی کێشناسی، لا١٠٩

١٥. دیوانی شێخ نووری شێخ ساڵح، ئازاد عەبدولواحید، لا ٣٩١

١٦. عەزیز گەردی فەرهەنگی کێشناسی، ،لا١١١

١٧. دیــوانی عەبــدوڵا گۆڕان، کۆکــردنەوە و پێشەکــی مەحەمەدی مەلا کەریم، لا٨٣

١٨. سیروس شمسیا، سیر رباعی. لا ٢٧

19.. هەمان سەرچاوەی پێشوو، ٢٨

٢٠. مارف خەزنەدار، لا١٦٢

٢١.. عەزیز گەردی فەرهەنگی کێشناسی، لا١٠٨

٢٢. ڕەحیم فەتووحی، ڕێباز و شێوازەکانی لە وێژەی کورد دا، لا٢٩

٢٣.. عەزیز گەردی کێشناسی کوردی، لا ٢٨٦

٢٤سیدیق بۆرەکەیی، مێژووی وێژەی کوردی، لا٤٧

٢٥فن رباعی، لینک...

٢٦. د. هیوا نوردەین عەزیز، عەرووزناسیی شیعری کلاسیکی کوردی، لا٦

٢٧. برویز ناتل خانلری، احول اوزان الشعر، لا٥٥

٢٨. د. محەمەد بەکر، کێش و ڕیتمی فۆلکلۆری کوردی، لا١٦٩

٢٩. مصطفی الحرکات، اوزان االشعر، لا٧

٣٠. برویز ناتل خانلری، حول اوزان شعر، لا٨١

١. عەزیز گەردی، فەرهەنگی کێشناسی، ٧٥

٣٢. ئومێد ئاشنا، گۆران نوسین و پێخشان وەرگێڕاوهکانی. لا١٥٨

٣٣.عەرووزناسی شیعری کلاسیکی کوردی،لا٧

٣٤..بابەتی کێش و سەروای م.زانیار، ئەویش لە(کێش لە شیعری کوردیدا، ئەحمەد هەردی، گۆڤاری برایەتی،لا١٠)وەریگرتووە.

٣٥.لەگەڵ عەزیز گەردی، کێشناسی کوردی،لا٢٣٩

٣٦.ئومێد ئاشنا، گۆران نوسین و پەخشان و وەرگێڕاوەکانی،لا١٥٨

٣٧.سدیق بۆرەکەیی، مێژووی وێژەی کوردی،لا٥٧

٣٨.د، هیوا نورەدین عەزیز، عەرووزناسیی شیعری کلاسیکی کوردی،لا٤

٣٩.عبدالعزیز عتیق،علم عروض و قافیة،لا ٧ ئەویش لە(حاجی خەلیفە،کتاب کشف ظنون ج ٢ ص ١١٣٢)وەریگرتووە

٤٠فارس حەمەخان، عەرووزی کوردی،،لا٧٣

٤٢..د.اسیل بدیع یعقوب،معجم االمفصل في العروض و قافیة و فنون شعر.لا٥

٤١.قاسم اسماعیل بن عباد،،الاقناع في العروض و تخریج القوافي،لا ٣

٤٣.د.هیوا نوردین عەزیز،عەرووز ناسی شیعری کلاسیکی کوردی،لا٤

٤٤.دیوانی شێخ نووری شێخ ساڵح،کۆکردنەوەی ئازاد عەبدولواحید،لا٥٩٠

سەرچاوە کوردییەکان:

١.سدیق بۆرەکەیی، مێژووی وێژەی کوردی، بەرگی یەکەم

٢.د.مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم

٣.ڕەحیم فەتووحی، ڕەباز و شێوازەکانی لە زمانی کوردیدا.

٤.عەزیز گەردی، فەرهەنگی کێشناسی.

٥.عەزیز گەردی، کێشناسی کوردی

٦.م.زانیار بابەتی کێش و سەروا

٧.ئومێد ئاشنا، گۆران نوسین و پەخشان و وەرگێڕانەکانی

٨.کێش لە شیعری کوردییدا، ئەحمەد هەردی ،گۆقاری برایەتی

٩.عەزیز گەردی،ڕابەری کێشی شیعری کلاسیکی کوردی.

١٠.د.مەحەمەد بەکر،کێش و ڕیتمی شیعری فۆلکلۆری کوردی.

١١.نووری فارس حەمەخان،عەرووزی کوردی

١٢.د.هیوا نوورەدین عەزیز،عەرووز ناسی کلاسیکی کوردی.

دیوانی شاعیرانی کورد:

١٣.دیوانی ئەسیری،کۆکردنەوەی عەلی عەسکەری

١٤.دیوانی گەران،کۆکردنەوەی و پێشەکی مەحەمەدی مەلا کەریم.

١٥.دیوانی شێخ نووی شێخ ساڵح،کۆکردنەوە ئازاد عبدالواحید

سەرچاوە فارسییەکان:

١٦سیروس شمسیا،سیر رباعی

١٧.دکتر پرویز ناتلی خانلری،وز شعر فارسی

١٨.حبیب یغمالی،علم قافیه.

١٩.سدیق سفی زاده،مشاهیر اهل حق

٢٠.سدیق سفی زاده،نوشتهای پراکنده دربارە یارسان

سەرچاوە عەرەبییەکان:

٢١.باقر جواد الزجاجی و جعفر علی عاشور،قوالب (الدوبیت)الشعریة منشاة ـ تطورـشكلـ المضمون

٢٢.احمد هاشمی،میزان الذهب في صناعة شعر العرب

٢٣.سميرة صادق شعلان،معجم مصطلاحات الادب

٢٤.جواد مصطفی،ي تراث العربي ـجزء الاول

٢٥.حول وزن الشعر،د.پرویز ناتل خانلری،ترجمه محمد محمد يونس.

٢٦.محمد علي،موسوعة كشاف اصطلحات الفنون و علوم،الجزء الاول.

٢٧.مصاحب بن عياد،كتاب الاقناع في العروض و تخريج القوافي. ١٤

٢٨.ابي اسماعيل بن القاسم بن عباد،كتاب الاقناع في العروض و تخريج القوافي.

٢٩.د.اسيل بديع يعقوب،معجم مفصل في علم العروض و قافية و فنون شعر.

٣٠.د.عبدالعزيز عتيق،علم عروض و قافية.

٣١.سعيد محمود عقيل،الدليل في العروض.

٣٢.عبدالصاحب المختار،دائرة الوحدة في اوزان شعر العربي

بەشەک لە قەسیدەی سەوە.. سەردار جاف

کچی دونیا، بای نیشتیمان
لە یەکەم شەپەلی گەمی خەرئاوای شار و کوچە و بەر داەانەکەت
بەوانە تە
بە دەم نەرمە سەمای ئاوا،
حەرفەکانی شیعرم لە سەر گەەا زەردەکی کەنارا،
شەونمی داباریوە و خە دەلەنگەنە
پاییز شەکەت و ماندوو
بەنەوە یادت
ئەو دەمانەی سەربووردەی تاەی رابردووم
بووە کراس ئاەی خەری دەمکەلی مزگەوتە سوورە و
تاریکی لەودیو رەحیانەتەوە بە لەزمە رووەو فەنابوون شەە بوو
رەبوارەکی هەمیشە رەبواری هیلاک و ماندووی رە
نازانم لە کوە دەتبینم، لەم دەبییەوە بە قەقنەس
ئەم پاییزە گەرانیم لە زمارە تاکەکانی گوشییەکەتەوە دەست پەکرد
سەوەی سەوان
کیژی شنە و کچی سەما و بووکی دار

چرپەکانت هێزی دامێ، رۆحی تۆی بە بەرما کرد
ژوانەکان چەکەرەی کرد
کە لە دوور را دەڕوانمە هەنگاوە بە پەلەکانت
تا حەرفە سەر شێتەکانی سەر گەڵا زەرد ببینییەوە
شەنگەبێرییەکی بە دووی هەستەکانما
وێڵ و لە سۆراغ و چاوگێڕ
لەم پاییزە لە جێی گیژەڵوکە بوویە باران و با
ئاااى سێوەچ بارانێکی چ تۆفانێکی رووت لێمناوە
لە بەر تەوژم و خووڕەی شەستەبارانت خۆ ناگرم
خودا بۆ خۆی دەزانێ چ بەختەبارانێکی بە خووڕی و هەڵدەکەی
گوژم دەدەی بە نێو لق و پۆپەکانی رۆخی زرێی خۆرئاوادا
دەمخنکێنی … دەمتاسێنی … دەمتەزێنی
چ سەرما و تۆفێکی دێی
پێت راناگەم
کەنگێ دێمەوە لە غوربەت
سەفەر دەکەم
بۆ باوەشی ئەبەدییەت
ئەو دەمانەی گەڵا بە سەر کوڵمەکانتەوە نیشتووە
سێبەرن بە سەر رووی مانگت
لەم ساتەدا، ئەوین دەرکەوت، لە یاساغی قورتاری بوو
بە دەم نەسیمی زرێبار، رووەو شار و ئاوەدانی ئۆغرت کرد
نها بە تەنێ نیت و دەستت لە مل حەرفەکانمە
نازانم تۆم لە ئامێزە، یا تۆ حەرفەکانی منت لە باوەشدا هەڵگرتووە
ئەو دڵە نەرمەی دەیناسم، بەرە بەیان لە سپێدە
بە چۆمی وڵات ناسکتر و نیانتر خۆی دەنوان
من دەچمەوە بۆ داهاتوو
ئەمێستاکە کە پاییز دێ، رۆژانی زوو، نازانم لە دایکبوونتە یان
یەکناسین؟
هاوتەریبێکە لە ڤالانتاین بریسکەی ئاگردانەکەی گەرم گەرم داهات
دێتە یادم ئەو پاییزە پڕ خەرمانە، ئەو رۆژانەی کە تۆفانە
ئەو شەوگارە پڕ رۆژگارە
ئەو وشانەی لە دەفتەری دوێنێ بوونە شیعری من و
بوون بە قاپ قورئانی ئ□□تون، گەردانە لە گەردن ئاڵا
بوو بە مەیدانی چوارچرا، ئاڵای منی تیا هەڵکرا
ئەو پارچە سپییە بێگەردەی، یەخسیربوونی تیا جاڕدرا
ساتمەی ژین و رۆحی مرۆی پاکیزەیی تیا گڕ درا
تۆ هەر ئالوودەی بە تەوژمی سەرماکەت

هەتا زووتر بمتەزێنی، بمخەیتە نێو زستانێکی پڕ ئاگر و بمسوتێنی و
جێمبهێڵی
بگەڕێوە
بە دەفتەری یادەکانما بچۆرەوە
بزانە لە کەنگێ ڕا ئەو دڵەم بۆ ژوان بۆتە خەرمان
بۆتە جێی گاسنی کێڵان
بۆتە جێ گێرە و جەنجەڕی بێ بەزەییان

له ده‌قه‌کانی محه‌مه‌د ماغووت..
و: عه‌بدولڕه‌حمان فه‌رهادی

□▪□کالانێکی کوردی▪□

دەنگێکی نووساو، وەك دەنگی کەشتییەکی خنکاو

دەریا دەبڕێ

بە دەنگێکی قەبە لەبارەی ئەوشتانە دەدوێ کە خۆشم دەوێن

لە شیعر و

شانۆ و

ئازادی و

منداڵی و

بەهار و

منیش لە نیشتمان یان لە تاراوگەدا

هیچم لە هیچدا نییە.

***

ئەی گوڵە دوورەکانی هەنار

ئەی جەلانەکانی منداڵی

لەوەی تێیکەوتووم ڕزگارمکەن

لە ژینەمدا کولێرەیەکم نەدزیوە و

مێرووڵەیەکم ئازار نەداوە و

دراوسێیەکم بێزار نەکردووە و

لە ئەرکەکمدا درێخیم نەکردووە و

بەدرۆ سوێندێکم نەخواردووە و

قسەشم بەکەس نەبڕیوە

لەگەڵ هەندەش

تا ئێستایش لە هەر شوێنێکدا بم، تاوانباری یەکەمم

ئەو تارماییەم کە دایکان منداڵەکانیان پێ دەترسێنن

وەختێ ناخەن یان ناخەون.

■□دەشتەکییەک لە دەرگا□■

ڕێوبان و ئاراستە تەواوەکانتانم پێدان

پێڵاوەکانم بە جێ بێڵن

دوا شیوی نهێنی و

قاپ و کەوچکەکانم بە جێ بێڵن

زەنگی کلێسا و زوڕنای سەرکەوتن

دەنگدانەوەکەم بە جێ بێڵن

دوا بلێسە

خۆڵەمێشیەکەم بە جێ بێڵن

ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو

ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو

هەلی خۆپارێزێم بە هەرشتێ بێ بدەنێ

***

خودایە

بڵێسە نیم تا دواتکەوم

قسەم بۆ ناکەی.. گوێت بۆ بگرم

نزیك ناکەویەوە.. دەستت بگەینمێ

ناپشکوێی تا بۆنتکەم

ناگریێی

بۆ ئەوەی دەست بخەمە سەر شانت

تەنانەت هێڵە تەریبەکانیش لە بێزاری و تەنیایی دەگەنەوە یەك

■□لانە■□

سڵاو ئەی خۆرهەڵات

سڵاو ئەی خۆراوا

سڵاو ئەی بیابان

ئەی دەریا

ئەی زەریاکان

بۆ چی گوێڕایەڵی سەرکردە بم؟

بۆ شیعر؟ یاسا هەیە

بۆ گەل؟ گێرەشێوێنی هەیە

بۆ ڕاست؟ ئازادی هەیە

بۆ چەپ؟ توندڕۆیی هەیە

بۆ دادگاکان؟ پشووی دادوەری هەیە

بۆ پەرلەمان؟ یاسا فریاگوزاریەکان هەن

بۆ هاوین؟ تۆزوبا هەیە

بۆ زستان؟ قوڕەلیتە و چڵپاو هەیە

بۆ پاییز؟ خەمێکی کوشندە هەیە

بۆ بەهار؟ سووکە خۆشیەك هەیە

نا..

تەنانەت نایەمە سەر جادەش

هەرچەندە هەراسان و تەنیاش بم

بۆ چایخانەش، هەرچەندە لەوێ داواکان زوو بێنەدی

بۆ چێشتخانەش چەندی ژەمەکان بەتام بن

بۆ پێشانگاکانیش چەندی تابلۆی تازە و هونەرمەندانی بەهرەداربن

بۆ سینەماش چەندی وێنەکان روون و وەرگێڕانیان وردبن

بۆ بەرگدروو

بۆ سەرتاش

بۆ دارتاش

بۆ ئاسنگەر

تەنانەت بۆ ئامبولانسیش ناچم

چەندی لە مەترسیدا بم و خزمەتگوزارییەکان دەمودەست بن

چونکی من لە دەرەوەی دەفتەرەکانم.. ون دەبم!!

▪□شتێ مەد□□ن□□▪□

سەکردە: ئەرێ هەموویان تەسلیم بوون؟

عەریف: جگە لە یەکێك

سەرکردە: بەچی بەرگری دەکات؟

عەریف: بە گۆرانی

سەرکردە: گۆرانیبێژێکی ناسراوە؟

عەریف: ناسراوە و لە ڕەوتە تازەکانیشە

سەرکردە: زۆری پێکاوین؟

عەریف: زۆۆر

سەرکردە: تا کات بەسەرنەچووە هەر دەبێ تەسلیم بین

***

کە لە رازیکردنی یەکێك فەشەل دێنم

بە بۆچوونی خۆم:

بە ئەزموونی بەرچاو و

پەندی پێشینان و

بیانوو بە بیانوو و

بە شیعرو

بە شانۆ و

بە ڕۆژنامەگەری و

بە دروشم و

بە گۆرانی

پەنا دەبەمە بەر گاڵتەجاڕی!

***

مەرگ وروژاندمی و من خەوتووم

بەڵام ئێستا..

بە ئاگام!

***

زۆرم لەبارەی مردنەوە نووسی بێ ئەوەی لێی بترسم

بەڵام ئێستا

تەواو لەبارم و لێی دەترسم و

خوێن د□ بەخشمە نەخۆش و گەدایان .

■□تاوانبار■□

تاوانبارم دەكەن بە پەنهانی

ئەرێ

ئەم ئاسمانە ڕوونە؟

دادپەرورەی ڕوونە

سیاسەت ڕوونە

ئەڤین ڕوونە

ویژدان ڕوونە

خودا ڕوونە؟

بۆ زیاد لە وزەی خۆم

چەشنی سیزیف لە گەنجێتیدا

لێم بار دەكەن؟

***

من وەك نەخۆشی□كی كوشندە

بەهێواشی گەشە دەكەم و

هیچ چارەسەریم نییە

***

ئادەی منداڵان

ڕۆژێکی پڕ لە کڕوزانەوە و دەرۆزەمان

ل□ بەردەمدایە

***

متووی هەڵە بەسەرچووەکانم

وەك چۆن متووم بە دەنگی فەیروز و قاوەی بەیانیان

▪□ستالین▪□

دەمەوێ بەهار، پاییز، هێڵەکانی دڕێژی و پانی و هەموو وەرزەکان

بێنە ئۆفیسەکەم هەر ئێستا

دەریا و بیابان

ئاسۆ و باڵندە

ڕەژوو و ئاڵتوون

بەندە و میر

پاپا و لینین

یەهودا و مەسیح

خەرجییەکانی تەندروستی و کاری خۆبەخشی

ناڵەی برسێتی و نیشاندانەکانی جلوبەرگ

فرمێسکەکانی ئیلزا و سەمای شمشێران

کتێبەکانی مارکس و ئەنگلس و هونەری چێشت لێنان

شەبقەکەی گیڤارا و جگەرەکەی کاسترۆ و ئاسوودەیی شۆپان

دژە ژار و مەرگەمووش

بۆ ئەوەی خەندە نەمرەکەی تۆقین

لەسەر هەردوو لێوی ستالین نەخشە بکێشم

کە لە جەژنەکانی شۆڕش و یەکی ئایار

بە دەستەکانی ئاماژە دەکات و

قوربانی و نەیارەکانیشی لە هەموو لایەکی ئاوەدانیدا

دیارن .

بەڵام نازانم چۆن خیانەت بکەم

چونکی کاتم نییە و

گێلێکی گەورەم

□■خۆشەویستییەکی ئەفلاتوونی■□

هەموو ئەو ڕۆژانەی بەسەرم بردن بێ خۆراك بوون

شەوانیش بێ نووین و

هەموو گاڵتە جاڕییەکانی شڕو وڕیم لە جەژنان

هەموو شەوانم بە ئاوارەیی لەسەر جادان بەسەربرد

یان لە شینایی و باخچان نووستم

هەر ئەسپ□یی□کی ئەو سەرتاشە یان ئەو پشکنەرە لەسەرمدا

دیتیەوە و

هەر قونکە جگەرەیەکی لە دەممەوە فڕێ درایە سەرجادە و

هەر جارەکی ئاو بڕابێ و لە خۆشتندا بووبم و

خەریکی ڕیش تاشین بووبم

یان بە تەلەفۆن لە قسەکردندا بووم و کارەبا کوژاوەتەوە و

هەموو جارێ خوێند□و□ی ناوم ل□ بەرنامەی گۆرانیی داواکراو

ڕەت کراوەتەوە

یان لە پۆستەی خوێنەرانیش ناوم نەهاتووە و

لە هیچ حزبێ وەرنەگیراوم و

لە هیچ گەمانێك یان خۆپیشاندانێك پێك نەكراوم

یان نەیانهێشتووە وەك ناوبژیوان یان فیکەلێدەر بچمە سینەما یان شانۆ

یان دەرگا یاخود پەنجەرەم بەڕوودا داخراوە

لە چایخانان یان لە مەیخانان یان لە کارێك یان لە قوتابخانە دەکراوم

نرخەکەی بە شیعرێك دەدەم

یان وێنەیەکی شیعرێی نوێ

هەرچی بوو.. ڕۆیی

▪□محمد الماغوط- البدوي الاحمر

خەنجەری خێڵ..(9)..شەمـــــاڵ بارەوانی

بەشی نۆیەم

سەروینی ئانارشیست..!

بەهار با تۆزێکیتر قسە لەسەر ئەو شیعرگێ و گووسەر و گووگرانی

ئەدەبی بکەین، ئینجا دێینەوە سەر باسی خەونە سوریالیستەکەم.

بەهار ئاگات لێیەتی فشەکەرێکیتریش پەیابووە، هەرچەندە زۆرم خۆشدەوێ و لە شیعر و نووسینەکانی ڕا دیاره کە کوڕێکی یاخی بوێر و یەکسانی خوازە. بەڵام ئەو ڕۆژە لە دیدارێکی ڕۆژنامەی “ڕێگای کوردستان” و لە چاوپێکەوتنێکیتریش بینیم لە یەکێک لە ڕادیۆکان، گووی دەخوارد و لەبارەی شیعرێکی خۆی و وەکو تەنزیش بۆ هەندێک شیعری خەڵکیتر، وشەی میعری بەکاردێنا.

هیوادارم ئاگای لەدەمی خۆی بێت ئیتر، ئەگەرنا سەروینی لەو یاخیتر، بەزەیی بە هیچ کەسێکدا نایەتەوە و بەخوا کورد وتەنی دوایی دەیکەم بە پەڕۆی بێ نوێژ .

کچێ دەزانی ئەو ڕۆژە گووسەرێک، هاتبوو چی نووسی بوو؟

وەرن با فێرتان بکەم، چۆن گووبگرن و گووی بخۆن و چۆن هێڵکەی شیعر بکەن و شیعر بنووسن و قسەی قۆڕ بهۆننەوە !

نووسیبووی بۆ ئەوانەی شیعری ئازاد، یان کلاسیک دەنووسن، بەهار یەک دنیا قسەی بێ مانای ڕێزکرد بوو و فەردەیەک شەتەحات و سەتڵێک قۆڕیاتی فڕێدابوو ئەو گۆڕەیی و لە وێنەی کاهینێک ئامۆژگاری سەروینی یاخی و شاعیرانی کردبوو کاتێک کە شیعردەنووسیت، دەبێت بە پێی کۆمەڵێک ڕێسا و یاسا و بوت و پێوەری گوواوی بینووسیت ! نووسیبووی بۆ ئەوانەی شیعری ئازاد دەنووسن، با برگەکانی سێ و چوار و پێنج وا بێت و هی دووەم و یەکەمیش وابێت.

خشتە دانان و وانەی بیرکاری و بات□ت دابەشکردنی میرات و زەرب و تەقسیماتە. نانا، سەربازییە، ڕاست، چەپ، ڕاست، چەپ. پشوودە، وریابە. هاهاها

بەپەلە:کۆمپانیای شیعرگێیان، بۆ شیعر دانان! ئۆڤەرێکی شیعرگاین ڕادەگەیەنێت و پێویستی بە چوار کارمەند هەیه بۆ شیعر نووسین، بە مەرجێک، هەمووی لەڕەگەزی مێ، یان پیاوی موو نەرم بێت و باش لە زمانی شیعرگاین بزانێت و دووساڵ ئەزموونی گووگرتنی هەبێت لە بواری ئیلهام تڕاندن و گووگری ئەدەبی و پاشان دەبێت هەموو ئەو بت و پێوەر و میتۆد و گووەی کە بۆ شیعرکردنمان دانـاوە، پێیەوە پاپەند بێت هاهاها.

بەهار وابزانم شێرکۆی نەمر بوو، کابرایەک پێی گوت:شیعرێکم بۆ

بنووسە ! گوتی:بە کاکە من خەیاتم؟!

بەهار دانەیەکیتر لە یەکێک لە ماڵپەڕەکان نووسیبووی لە جیهانی ئەدەبدا دنیایەک قوتابخانە و ڕێبازی شیعری جیهانی هەن، هەر یەک لەو ڕێباز و قوتابخانە و شتە پشت بە میتۆد و ڕێبازێک دەبەستن و ڕەچکەی تایبەت بە خۆیان هەیە و پشت بە جۆرێک لەبیروڕا و جیاوازی دەبەستن.

بەهار: گوتم سەروین تەعریفی خۆی هەیە بۆ شیعر، تەعریفی من جیاوازە، تەعریفەکەی سەروین نە بت و نە قسەی قۆڕ و بێ مانا و نەیش تەعریفێکی گوواویە.

بەهار گاڵتەم کرد، خۆی هەر شتێک تەعریفت بۆی دانا، ئیتر دەبێت بە بت و لە قاڵب دان.

بەهار هەر شتێک تەعریفی بۆ داندرا، چوارچێوە و قاڵب دروست دەبێت، چوارچێوە و قاڵب درووست بوو، بت دێتە گۆڕی، بت هاتە گۆڕێ، پەرستن لە دایک دەبێت، پەرستن لە دایک بوو، ئازادی بە گایین دەچێت، ئازادی بە گایین چوو، کۆیلایەتی و عبوودیەت دەبێت بە سیستەم.

تۆ سەیرکە، ئەو تەعریف گەرا و بتگەرا و پێوەرگەرایانە، خودایان تەعریف کرد، چییان بەسەر هێنا !

ئایینیان بۆ دروست کرد، سەربڕین و دەست بڕین و ژن کوشتن و داگیرکردن و سەبایە و هەرچی کاری قێزەون و قەڕیات و وەحشیگەرێتییەکە، بەناوی خوداوە هێنایە وجودەوە.

تای چەوساندنەوەی ئافرەت، تائێک دەبێ ئیتر بکرێت بەتای شورەیی و خەجاڵەتی و لە تەوێڵی پیاوساڵاری بدرێت.

پیتی شەرم، یان تائێکی گوواوی، تائێک پیرۆزی نەفتەوەیهی و سیبەوەیهی و جورجانی و ئیبنولعەقیل و ئیبنولعەزرائیلەکانتان بێت.

تائی تەئنیس، تای تف کردن لە ڕووی ئەقڵیەتی نێرسالاری و تێک و پێکشکاندنی جیاوازی زمان.

تای شەرمەزاری. تای خەساندنی ئەقڵی پیاو و تیرۆرکردنی ژنبوون و مرۆڤ بوونی ژن.

کوڕە هەی لە هەرچی تا و پیتی نێر و مێتانە بەم باشە هاهاها

بەهار: ئێستا ئەو کاهینە شیعرگەیانەی کە ناوی گووگری ئەدەبییان لە خۆیان ناوە، دەیانەوێت دووبارە هەمان هەڵەی پیاوانی ئایینی و ئایینەکان و ئەخلاقچییەکان دووبارەکەنەوە و، بێن و دەرزنێک گوو و تەعریف و قاڵب و بت و پێوەر و تەلبەند بۆ شیعر داتاشن و کەیلەی شیعری دابهێنن !

کوڕە هەی لە خۆتان و هەرچی قوتابخانە و مەزهەب و ڕێباز و پێوەر و میتۆد و قاڵب و فۆرم و بتی شیعریتانە بەم.

دەبەنگینە ئەوجە با پێتان بڵێم تەعریفی سەروینە ئەنارشیست چییە؟

بەڵام نەکەن دوای من، بێن و وەک چۆن هەرچی دادایزم و ئانارشییەت و نهلیست و چی و چییە لە دوای خاوەنەکانیان کە هەموویان دژی لە قاڵب دان و بت و چوارچێوە و بەستنەوە بوون، هاتن و کردتان بە ئایین و مەزهەب و بت و قاڵب و قوتابخانە.

ئەوە دیاره شیعر بە تیوری ڕێژەیی خاڵە ئەنیشتاین و بیگ بانگی کاکە ستیڤن هەکینگ و بیردۆزەکانی حاجی نیوتن و زانست و فیزیا حاڵی بووە هاهاها

بەهار نووسینێکی زۆر جوانی نووسەر و لێکۆڵەرەوەیەکم بینی سەبارەت بە شیعر، هەرچەندە ئەویش یەک قیچ هەستت دەکرد تاڕادەک تەعریفاندن و لە قاڵباندنی تێدا بوو. بەڵام، بە گشتی سەرنجێکی جوان بوو لە بارەی شیعرەوە.

گوتبووی” بێگومان هەر یەکێکمان ناساندنێکی تایبەتی خۆی هەیە بۆ شیعر، بەڵام بەو پەڕی سادەیی، کۆمەڵێك وشەی ریزکراو هاوشێوەی ملوانکەیەك، بەمەرجی کاردانەوەی هەست و بیری بەرامبەر، ئەوە خۆی شیعره.

هەر کەسێك توانای جیا کردنەوەی رەنگەکانی هەبێ و راست و چەپی خۆی بناسێ و بتوانێ بڕواو بگەڕێتەوە … دیاره ئەو کەسە خاوەنی هەست و نەستە …! واتە کەسێك شعوری بەگشت لەوازمەکانی حەیات بشکێ، ئەوە ئەو کەسە شاااااااعییییییره.”*

بەهار: ئەو دەربڕینە، وەکو گوتم ئەگەرچی تەعریفاندن و بتاندنی پێوەدیارە، بەڵام جوانیشە.

دیسان ئەو نووسەرە گوتبووی” بەجۆرێکیتر … هەر کەسێك قەڵەم بگرێتە دەست و ئەلف و بێ لێك جیا بکاتەوە، بێگومان توانای ئەوەی هەیە،

لەهەر وەزع و مەوزوعێك کەبیەوێ تەعبیرێك دەرببڕێ، بەو شەرتەی پێشینەیەکی باشی بۆی هەبێ … مادامێك هەست و نەستی بەرامبەر دەربڕێ، ئەوە بۆ خۆی شیعرەو شعوری مرۆڤێکە کە پێی دەڵێن: شااااااااعیییییر.”⋆

فەوزەوی و ئەنارشیست و بت گێ و پێوەرگێ، بگێن هاهاها !.

بتەکانی مامۆستا و ب□□و□بەر و قوتابخانە، بتەکانی خێزان و باوک برا و مام و ئامۆزا، بتەکانی کۆمەڵ، بتەکانی فەرمانگە، بتەکانی حاجی جادر و مامە باندڕ و خاڵە خدر، بتەکانی فلان سیاسەت و فیسار قانوون، بتەکانی سمێڵ، بتەکانی خێڵ، بتەکانی نەریت، بتەکانی مەزهەب و ئایین، بتەکانی ئەخلاق، بتەکانی ڕەخنەگر، بتەکانی شیعرگێ، بتەکانی عەیبە، بت، بت بت..

کوڕە دەبڕۆن هەی بڕیم بەسەر هەرچی بتتانە. ئێوە دیارە هێشتا هێزی سەروین و توانای سەروین و یاخی بوونی سەروینتان نەناسیوە؟

هەی بت پەرستنیە، باش ئەوەبزانن کە خەیاڵتان خاوە و سەروینی ئەنارشیست هەرگیز، بە هیچ بتێک لەو هەموو بتە گواویەتان ، زیندانی و لە قەفەس و دیل و بە کەنیزە ناکرێت.

-دەفتەری بیرەوەریەکانم-
“بەهاری حاجی ئاکۆ”
٨ی گوڵانی ١٩٧٣، دێی: ماڵی خێڵان-ڕێگای کانی ژن کوژان.

⋆پەڵەیەك هەوری ئەوین،

لە ئاسمانی هێڤار تەنیاوە دەبارێ، قەڵەمی:ئامانج شارباژێڕی.

شیعـر\ خـوێن بەرامبەر پـارە..

نەوزاد بەندی

بۆچی خوێنتان ڕشت ؟
بتانووتایە : پارەمان ئەوێ ..
70ساڵ کوردتان بۆچی دا بە کوشت ؟

⋆ ⋆ ⋆

32 ساڵی ڕێک ،
پاسێکی سوورت پێ دابین نەکرا ،
بیکەیتە قۆڵی جادەی شارەکان ..
هەمووی بۆ خۆت بوو ..
هەموو پارەکان ..

⋆ ⋆ ⋆

خەوتن باشترە هەتا بینینی ،
ئەو وێرانەیەی
ناوت ناوە شار ..
مردن باشترە ، لەو گاڵتەجاڕەی
ژیانی تیا بووە
بە دوپشک و مار ..

⋆ ⋆ ⋆

هەزار شەقام و کۆشکی تایبەتیت،
بۆ خۆت بنیات نا ،
باخچەی شاهانە ..
مۆڵ ..
باڵەخانە ..
خەڵکیش : وێرانە ..
شار : عەرەبانە ..
دەرچووی زانکۆکان : تەنها خ□ بەخشیی ..
شەرمەزار نابی ؟
ناچی بە عەرزا ؟
ناڕەسەن .. وەحشی ..!

ــــنەوزاد بەندی ــــــــ